

מועד קטן ד

משה שווערד

1. תוספות על מועד קטן דף ג/ב

שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו'. ואח"כ כתיב את ספיה קצירך לא תקצור אלמא קצירה לא אצטריך ואפילו אם תימצי לומר חרישה צריכה דאזהרת חרישה לא אשכחן אלא הכא מיהא קצירה לא אצטריך ולההיא דרשא דאתיא קצירה אתיא חרישה כיון דכתבינהו גבי הדדי אי נמי ס"ל לר"ע כי ההיא דאמרן לעיל דלוקה על חרישה וכדאמרין טעמא לעיל סבר ר' עקיבא ותרוייהו מיתרין ואלביא דר' עקיבא קפריש ואזיל דר' עקיבא סבר אם אינו ענין לשבת תנהו גבי שביעית ובמשמעות שבא להחמיר ולא להקל ולא בעי לאוקמי בשבת כר' ישמעאל להקל דהכי עדיפא ליה ור' ישמעאל עדיפא ליה לאוקמי בשבת דפשטיה דקרא מיירי ביה ואפילו להקל מלאוקמי בשביעית דלא מיירי ביה ולהחמיר:

2. תוספות מסכת מועד קטן דף ד עמוד א

אלא אמר רב נחמן בר יצחק - האי אלא קאי אהאי דרבי יצחק לעיל כי גמירי הלכתא לשלשים יום לפני ראש השנה דהיינו באילנות זקנים לא תימא דלהכי אתיא הלכתא אלא סבר רב נחמן דאיסור שלשים לפי אומד חכמים ואף החמירו בהם בדבריהם ויש דמשבשי ליה להאי אלא דרב נחמן ואין להאריך בדבריהם.

3. רש"ש מסכת מועד קטן דף ד עמוד א

ד"ה אלא ארנב"י. ויש דמשבשי להאי אלא כו'. פשוט דטעמם משום דע"כ גם לשינויא דיד' צ"ל דמקרא לא אסור רק למ"ד יום וכשנויא דר"צ וכפרש"י וא"כ מאי אלא. והרש"א נדחק לחנם:

4. רמב"ם פירוש המשניות - הקדמת הרמב"ם לפירוש המשניות

כל התורה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אם כן מה אלו ההלכות היחידות, שנאמר בהם הלכה למשה מסיני. וזה עיקר יש לך לעמוד על סודו. והוא, שהפירושים המקובלים מפי משה, אין מחלוקת בהם בשום פנים, שהרי מאז ועד עתה לא מצאנו מחלוקת נפלה בזמן מן הזמנים, מימות משה ועד רב אשי, בין החכמים, כדי שיאמר אחד, המוציא עין חבירו יוציאו את עינו, שנאמר עין בעין, ויאמר השני, אינו אלא כופר בלבד שחייב לתת. ולא מצאנו ג"כ מחלוקת במה שאמר הכתוב (ויקרא כג), פרי עץ הדר, כדי שיאמר אחד שהוא אתרוג, ויאמר אחד שהוא חבושים, או רמונים, או זולתו. ולא מצאנו ג"כ מחלוקת בעץ עבות, שהוא הדס. ולא מצאנו מחלוקת בדברי הכתוב (דברים כה), וקצותה את כפה, שהוא כופר. ולא במה שאמר הכתוב (ויקרא כא), ובת איש כהן כי תחל לזנות וגו' באש תשרף, שזו הגזירה אין לנו לגזור אותה אלא אם תהיה אשת איש, עכ"פ. וכן גזירת הכתוב (דברים כב), בנערה אשר לא נמצאו לה בתולים שיסקלוה, לא שמענו חולק בה, ממש ועד עתה, על מי שאמר שזהו לא יהיה אלא אם היתה אשת איש, והעידו עדים עליה שאחר הקידושים זינתה בעדים והתראה:

5. רש"י מסכת מועד קטן דף ד עמוד א

מדאורייתא בטלו - כלומר, אשכחו סמך מן התורה, להכי בטלו הלכתא.

6. מצפה איתן מסכת מועד קטן דף ד עמוד א

רש"י ד"ה מדאורייתא בטלו אשכחו סמך מן התורה להכי בטלו הלכתא. והוא דחוק דאיך ס"ד דמשום סמך יבטלו הלכתא. ונראה דטעמו של רש"י ז"ל שהזקיקו לפרש כן דלא ניחא ליה לפרש דגז"ש גמורה קאמר דגמר שבת שבת משבת בראשית דהא קי"ל דאין אדם דן גז"ש מעצמו וכמ"ש בסמוך וע"כ פי' דאסמכתא קאמר. אבל אינו מוכרח דאפשר לפרש דר' יוחנן גז"ש גמורה קאמר דגמר שבת שבת כו' דש"ה דגמירי לה בעלמא למיגמר שבת שבת משבת בראשית וכדאמר רב אחא ב"י ביומא (דף פא) דיליף שבת משבת בראשית גבי יה"כ דלא ענש אא"כ הזהיר ויליף מזה אזהרה לעיניו ביה"כ. וא"כ דנתקבלה גז"ש זו בעלמא מש"ה ס"ד דר' יוחנן דגמר לה נמי הכא לענין היתר תוספת. וכה"ג כתבו התוס' בשבת (דף קלא ע"ב):

7. תוספות רא"ש על מועד קטן דף ד/א

מה שבת בראשית היא אסורה ולפניה ולאחריה מותר. הק' הראב"ד מהא דאמרין במסכת יומא (פ"א ב') ועניתם את נפשותיכם בתשעה מלמד שהוא מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפין מחול על הקודש שבתות מנין

ת"ל תשבתו, ותירץ דהאי תוספת שמוסיפין מחול על הקודש אינו אלא בין השמשות שלהן שהוא אסור וצריך להפסיק מעט קודם בין השמשות (שלהן שהוא אסור) כדי שלא יכנס לבית הספק אבל מן הודאי ושלא מחמת הספק לא אסרינן ליה ואילו הכא הוה אסרינן מעיקרא ואתא איהו ושרא:

8. תוספות מסכת מועד קטן דף ד עמוד א

מה להלן היא אסורה לפנייה ולאחריה מותרין - ואי קשיא והא מפקינן מקרא במס' יומא פרק בתרא (דף פא:)
דצריך לעשות תוספת גבי שבת בין בכניסתה בין ביציאתה להוסיפה מחול על הקודש איכא למימר ההוא פורתא לא קא חשיב כיון דלא הוי אלא כל שהוא וכי ההוא שיעורא נמי יהא מודה רבן גמליאל דצריך להוסיף.

9. מצפה איתן מסכת מועד קטן דף ד עמוד א

תד"ה מה להלן כו' וכי ההוא שיעורא נמי. והא מודה רבן גמליאל דצריך להוסיף. הקשה בשו"ת חמדת שלמה חלק או"ח דתיפוק להו דבלאו אי' שביעית צריך להוסיף בתחילתו משום דהוא יום טוב של ר"ה ואסור אפי' במלאכת תלוש וכ"ש בעבודת קרקע האסור בשביעית. ורצה לתרץ דאילו משום יום טוב מותר מה"ת כשהוא מלאכה שא"צ לגופה כגון דקעביד בארעא דחבריה אבל משום שביעית אסור. אך הניח חילוק זה בצ"ע ואישתמיטתיה דהתוס' גופייהו כ"כ לקמן (דף יג) ובגיטין (דף מד) דגבי שביעית לא בעינן מלאכת מחשבת ולא מפטר משום מלאכה שא"צ לגופה. ועוד נראה דמטעם זה דלא בעינן בשביעית מלאכת מחשבת לא מפטר במקלקל דגבי שבת דפטור מקלקל הוא משום דלא הוי מלאכת מחשבת וכדמוכח בספ"ק דחגיגה (דף י') ולפ"ז משכחת לה דצריך להוסיף איסור מלאכה משום שביעית ולא משום יום טוב כגון במקלקל דפטור משום יום טוב לכ"ע אבל משום מלאכה שא"צ לא משכחת למ"ד דמחייב נמי גבי שבת:

10. דף על הדף מועד קטן דף ד עמוד א

בגמ': גמר שבת שבת מושבת בראשית מה להלן היא אסורה לפנייה ולאחריה מותרין. התוס' (ד"ה מה וכו') תמהו, דהא ילפינן ביומא דחייבין להוסיף מחול על הקדש דההיא פורתא לא קחשיב, ובההיא פורתא מודה ר"ג דצריך להוסיף בשביעית.

לכאורה צ"ע. דהא שביעית מתחיל בר"ה וא"כ ההיא פורתא בלא"ה אסור מצד תוספת יום טוב ולמה לן למילף לזה שביעית משבת ויו"ט.

ותירץ השואל ומשיב (מהדורא ד' ח"ג סי' קכ"ה) עפ"י מש"כ המהרי"ל דבראש השנה אין להוסיף מחול על הקדש דאין להמשיך את יום הדין, וממילא צריך תוספת מצד שביעית לחוד. במשנת יוסף (שביעית ח"א לד א) השיג על תירוץ זה דאין כוונת המהרי"ל רק על התוספת שאנו מוסיפין מעצמנו, אבל התוספת שחלה מעיקר דין תורה ודאי נוהג גם בר"ה.

11. תוספות מסכת מועד קטן דף ד עמוד א

אלא אמר רב אשי רבן גמליאל כו' - כלומר ודאי מדאורייתא בטיל ולא היינו טעמא כדקאמר אלא סבירא ליה כרבי ישמעאל וקא דייק רבן גמליאל מה שייכא תוספת שביעית גבי ניסוך שניתנו למשה גבי הדדי דבכל מקום שונה הני שלשה ביחד דכך ניתנו אלא ודאי למילף סמכינהו רחמנא.

12. קרן אורה על מסכת מועד קטן דף ד/א

גמרא אלא אמר רב אשי כו' וכי גמירי הלכתא בזמן שביית המקדש קיים כו'. וכתב התוס' דדיק מדניתנו שלשתן בהדי הדדי ולענין מה ניתנו יחד ודאי למילף דאין איסור זה נוהג אלא בזמן המקדש. **ומכאן יש להסתפק על רש"י ז"ל בסוכה דף ל"ד (עמ' א' ד"ה הלכה למשה מסיני) שכתב דכולם נשאלו יחד בבית המקדש ולהכי שנאן יחד דא"כ היכי מוכח דאין איסור אלא בזמן המקדש כיון דלא נאסרו יחד בהלכה.** ועיין בתוס' ר"ה שם דף ט (ד"ה ורבי עקיבא) שכתב דלפי המסקנא דהכא הוי מצי למימר גם לר' עקיבא דקרא אתי גם לזמן שאין בהמ"ק קיים. ולא זכיתי להבין לפי דבריהם הכי דעיקר הדיוק הוא מדנאמרו ביחד א"כ אכתי תיקשי למה לי קרא ולמה נאמרו יחד הלא אם ניתן הלכה זו לתוספת שביעית בפני עצמה ג"כ הוי ידעינן דאסור אפילו בזמן הזה. **אבל מלשון הרמב"ם ז"ל נראה דהכי איתמר הלכתא בהדיא דאין איסור זה נוהג אלא בזמן המקדש**

ולא בזמן הזה עיין בלשונו ז"ל בפירוש המשנה ריש מסכת שביעית ובחיבורו פ"ג מהלכות שמיטה ויובל (ה"א). ולפי"ז ודאי מצינו למימר נמי דלענין שאר מלאכות נמי איתמר הלכתא הכי דלא נאסרו בתוספת שביעית. ולא תיקשי על הרמב"ם ז"ל מה שהקשיתי לעיל דהא קרא נמי דריש דכי היכא דאתי הלכתא ומפקא מקרא למישרי נטיעות ובזמן שאין בית המקדש קיים ה"נ מפקא מקרא למישרי שאר מלאכות. ועיין בירושלמי פ"ק דשביעית (פ"א ה"ב) דאמרו שם בשעה שניתנה הלכה כך ניתנה שאם בקשו להרוש ירושו ומשמע קצת כדברי הרמב"ם ז"ל. **והנה מכל שקלא וטריא של הלכה זו משמע דשביעית בזמן הזה דאורייתא דאל"כ הוי מצי לשנויי דרבנן גמליאל ובית דינו לכו"ע התיר בזמן הזה דלא הוי אלא דרבנן וכיון דרב אשי דהוא בתראה הכי ס"ל ש"מ דכן הלכה.** וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפ"ח מהלכות שמיטה ויובל ...

13. תוספות רא"ש על מועד קטן דף ד/א

אבל בזמן שאין בית המקדש קיים לא גמירי. לאסור תוספת שביעית אבל עיקר שביעית נוהג אף בזמן הזה כרבנן דפליגי עליה דרבי ואית להו דשביעית נוהג בזמן הזה...

14. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ד עמוד א

וכפרקין א"ר יוחנן גזירה מי גשמים אטו מי קילון. פי' לפי שמימי גשמים הם מכונסים דומיא דמי קילון גזרו אפי' במושכין, ואף על גב דקילון גופיה איסורא דרבנן אי לאו הא לא קיימא הא.

15. חידושי הריטב"א מסכת מועד קטן דף ד עמוד א

ליתי מר ולישמתייה. פי' ככל מאן דעבר אדרבנן שהוא חייב נידוי.

16. ספר חלקת בנימין

ליתתי מר לשמתי. הנה האיסור בכאן לרש"י הוא משום דהוי להרוחה ולא מיירי בבית השלחין אולם בתר"י מפריש ובתורה"ש מבואר דאסור משום טירחא יתירא וכן מוכח בריטב"א שכתב דעבר איסורא דרבנן וע"כ דהיינו איסור טירחא דאי להרוחה אסור מדאו' וכמבואר בריטב"א בריש פירקין והנה כתב הר"ן בפסחים נ"ב א' דמאי דמצינן בש"ס דפעמים דמשמתינן למאן דעבר איסורא דרבנן ופעמים דמלקינן ליה' והו כלל הדבר דבמילתא דעיקרו מדרבנן דכי עקר ליה' עקר לכולה מילתא וכגון המזולזל בנט"י בכה"ג חמיר טפי ומשמתינן אבל במילתא דעיקרו מה"ת ולא קעבר כ"א על מה שהוסיפו חכמים למיגזר ביה' מלקינן ליה' עכת"ד [והובא בש"ך יו"ד סשל"ד סק"ע ובמג"א ר"ס תצ"ו].

ולפי"ז לדעת הרמב"ן וריטב"א דעיקר איסור מלאכה במועד מה"ת אלא שהוסיפו חכמים לאסור אף במאי דשרי מה"ת וכגון בטירחא יתירא במקום פסידא א"כ בהא דידן הרי לא עקר לכולה מילתא דרבנן ולא קעבר אלא במאי שהוסיפו חכמים דהיינו באיסור טירחא ולמש"כ הר"ן לא הו"ל לנדוהו אלא להלקוהו.

ושמא י"ל דאע"ג דעיקרו מה"ת שאני איסור מלאכה במועד משאר איסורים שעיקרם מה"ת דהכא אמרינן שמסרה הכתוב לחכמים איזו מלאכה וכו' [חגיגה י"ח א'] וכל מלאכה דשרי במועד הוצרך להתכשר בעיני החכמים ומשו"ה דנין אותה כעיקרה מדבריהם וכל שעבר איסור טירחא כאילו עקר לכולה מילתא דהא כל איסורה והיתרה עפ"י הכרעת חכמים הוא וצ"ע.

אמנם בעיקר דברי הר"ן פליג עלי' בכהגר"א בסתקל"ח וס"ל דלא מחלקינן באיסורי דרבנן ובכל מקום אי בעו לשמתי' ואי בעו מלקינן ליה' ולפי"ז ודאי דקושיא מעיקרא ליתא ושמא יש להוכיח כדבריו משיטת הרמב"ן וריטב"א וכמשנ"ת וכן משמע באמת בריטב"א בסוגיין דבכל איסור דרבנן יכול לנדוהו ובפר"ח סתצ"ו האריך בהך ענינא ומסיק דלא כהר"ן אלא או נידוי או מלקות וכדעת הגר"א.

17. תוספות רא"ש על מועד קטן דף ד/א

מאי מדלין שלופי. כשהירקות תכופין ורצופין יותר מדאי עוקרין אחת מבינתים ליפות הנותרים והיינו מנכש, [1] והיינו לאוכלו במועד מותר אע"פ שנראה כמנכש, ואע"ג דאמרינן בשלהי פרקין (י' ב') האי מאן דפשח דיקלא אדעתא דחיותא שרי אדעתא [דדיקלא] אסיר וקאמר היכי דמי לחיותא והיכי דמי לדיקלא ומשמע אי מפשח לחיותא ומתחזי כאלו עביד לדיקלא אסיר לא דמי להך דהכא שהירק עצמו הנשאר משתבח לאכילה וזה הנלקט נלקט לאכילה. הראב"ד:

18. חידושי הרישב"א מסכת מועד קטן דף ד עמוד ב

מאי מדלין שלופי. [2] פ"ל ללקוט מהם בנתים כדי להרחיבן והוא טירחא זוטא והא קמ"ל דכיון דחזי לאכילה אף על פי שהוא מתקן הנשארות להרוחה לאחר המועד מותר ליטול אחת מבנתים ואף על גב דלצורך אכילה הוה סגי ליה ללקוט מצד אחד.

19. תוספות מסכת מועד קטן דף ד עמוד ב

מדלין לירקות - ממקום עמוק קרי דילוי ואף על גב דאיכא טירחא יתירא בשביל לאכול התירו אבל לייפות אפילו ליכא טירחא לא התירו.

20. תוספות מסכת מועד קטן דף ד עמוד ב

כך מידל בשל עניים - [1] דכי אסר רחמנא ליקח עוללות ה"מ בשעת בצירה כדכתיב (דברים כד) כי תבצור כרמך לא תעולל איסור עוללות עליהו.

21. רע"ב על מסכת פאה פרק ז משנה ה

כן הוא מדל בשל עניים - [2] אף על פי שיש בהם פאה או עוללות של עניים, כך מדל בשלהם כמו בשלו, **קסבר עניים דין שותף יש להם**, וכשם ששותף כמו שהוא מדל בשלו כך מדל בשל חבירו אף עניים כן:

22. תוספות מסכת מועד קטן דף ד עמוד ב

מפני שמכשיר אגפיה לזריעה - ונראית חרישה ממש שסבורין הרואין שלכך מתכוין אי נמי חשיב ליה עבודת קרקע ממש ואף על גב שאינו מתכוין לכך מיהו מלאכה היא ואף על גב דאמר ר' שמעון דבר שאין מתכוין מותר הא אמרינן מודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות ורבנן סברי כיון דע"י שינוי עביד ליה לאו מלאכה היא ומותר דלא שמייה חרישה.

23. דף על הדף מועד קטן דף ד עמוד ב

בגמ': מפני שמכשיר אגפיה לזריעה.

עיין בתוס' (ד"ה מפני וכו') שכתבו, דבשביעית העושה מלאכת קרקע כלאחר יד פטור, ועיין באגלי טל (חורש אות א' בהגה"ה) שהאריך אי במלאכות דשביעית בעינן מלאכת מחשבת דומיא דמלאכות דשבת או לא.

והביא מש"כ התוס' כאן דבעושה כלאחר יד פטור בשביעית, ובפוסקים (אה"ע סי' קכ"ג) כתבו דהכותב גט בשמאלו כשר, דרק לגבי שבת הכותב בשמאלו פטור, משום דהוה כלאחר יד, דבשבת בעינן מלאכת מחשבת, משא"כ לגבי גט, ומדכתבו התוס' דמלאכות דשביעית פטור כלאחר יד, אלמא דס"ל דגם במלאכות שביעית בעינן מלאכת מחשבת.

והביא עוד ממשניות שביעית רפ"ד דיש חילוק בין מתקן שדה של עצמו לשדה של חבירו, והיינו משום דלא הוה מלאכת מחשבת, דלא ניח"ל התיקון בשדה חבירו.

ובשו"ת אבני נזר (סי' ק"א) ביאר טעמא דמילתא, דכיון דכתיב ושבתי הארץ שבת לד', השווה התורה שבת הארץ לשבת בראשית, ומשו"ה בעינן שיהיו מלאכת מחשבת, אבל הביא מתוס' לקמן י"ג ע"א (ד"ה נטיבה) דכתבו דלגבי שביעית לא בעינן מלאכת מחשבת, וע"ע באגלי טל במלאכת זורע (אות כ"א) מש"כ עוד בזה.

הגאון ר' חיים קנייבסקי שליט"א בדרך אמונה (הל' שמיטה ויובל פ"א בציון ההלכה אות י"א) הביא תשובה מחותנו הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א, דבמלאכת שביעית חייב אף כלאחר יד כמש"כ התוס' במו"ק י"ג ע"א דבשביעית לא בעינן מלאכת מחשבת.

ומש"כ התוס' הכא דהעושה מלאכה כלאחר יד בשביעית לאו מלאכה היא, היינו דוקא כשהשינוי היא בהחרישה עצמה, וישנו שינוי בהתוצאה, אבל אם השינוי הוא רק בהפעולה, אבל בהתוצאה אין הבדל, דבמלאכת שבת פטור רק משום מלאכת מחשבת, ככה"ג בשביעית חייב....

כתב חכ"א בקובץ בית אהרן וישראל (שנה ט"ז קו' א' ע' כז) בענין יסוד מלאכת שביעית, דמהרמב"ם (פ"א דשמיטה ויובל ה"א) נראה ברור דס"ל דהמצוה של שביעית היא על הגברא דהמצוה עליו, וכמו לענין איסור מלאכה ביום השבת שלא נניח לעשות מלאכה לאף אחד כיון שהוא ברשותינו. גם מתוס' רי"ד (מועד קטן י' ע"ב) דכתב כשנטועים בתוך ל' יום לפני ר"ה נחשב כאילו "האדם נטע בשביעית עצמה", משמע דלומד, דהמצוה היא על האדם העובד ולא על שביטת הארץ.

אכן מלשון התוס' ע"ז (ט"ו ע"ב) ד"ה מי דמי וכו' משמע, דהאיסור בשביעית הוא על גוף הקרקע, מדכתבו ונראה לפרש התם אין אדם מצווה על שביטת בהמתו בשביעית, פירוש לפי שאין האיסור תלוי בגוף הבהמה "אלא בגוף הקרקע" וכו', רואים דבשביעית האיסור הוא דגוף הקרקע תשבות, וממשיכים התוס' ופריך והרי שדה דאדם מצווה על שביטת שדהו וכשהוא ביד ישראל אחר יש ב' איסורים דאורייתא אם זרע בו הישראל ותלינן על היתירא עכ"ל, רואים מדברי התוס' דבשביטת שדהו אם זרע בו עכו"ם אין איסור שביטת שדהו מדכתב רק אם זרע בו הישראל יש בו איסור דאורייתא.
וכותב שם: לכאורה יש נפק"מ אם יועיל שינוי במלאכתו, לפי השיטה דהאיסור הוא על הגברא יועיל, דאין זה מלאכה, ולפי השיטה דאיסור בשביטת הארץ, לא יועיל שינוי. ובתוס' כאן כתבו להדיא וכו"ל דע"י שינוי שרי. ואי נימא דעוברים באיסור שביטת הארץ כשנעבד על ידי עכו"ם, דהמצוה היא על הארץ הא אין המצוה על שדהו גרידא אלא על כל שדה, ואם כן לכאורה על כל שדה שנעבד על ידי עכו"ם יעבור, וממ"נ קשיא, דאם הוי המצוה על שדהו גרידא, אם כן יהיה מותר לנטוע בשדה אחרים תוך ל' לפני ר"ה. ואם המצוה היא על כלל הארץ, א"כ מה איכא מעליותא כשנעבד שדהו על ידי עכו"ם כשנעבד על ידי עכו"ם בשדה אחרים, וגם לשון הגמרא בע"ז: דאדם מצווה "על שביטת שדהו", משמע דהחיוב הוא על שדהו ולא על כלל שדה של ישראל. וע"ש עוד אריכות בענין זה.

24. ספר מגדים חדשים

כיון דאיכא טפה יתירא איכא מירחא טפי. עיין שו"ת תורה לשמה (סימן שמד) מש"כ ללמוד מכאן לענין דיני ממונות.

תוס' ר"ה מפני שמכשיר כו' ואע"ג שאינו מתכוין לכך כו' הא אמרינן מודה ר"ש בפסיק רישיה ולא ימות. זיד דוד הקסה, דהרי כאן אינו אלא איסור דרבנן, וקסה להסוברים דפסיק רישיה שרי במידי דרבנן ע"ש. וכוונתו לשיטת התה"ד (סימן סד) דפסיק רישיה באיסור דרבנן מותר. וכן הקסה בגליון הש"ס בירושלמי שביעית (פ"ג ה"ב), והביא מהפ"ח בהל' יו"ט (סימן תקיא) שרמז לזה ע"ש. וכן העיר בזה בתשו' מהרש"ם ח"ב (סימן רכט) וח"ו (סימן קלד אות ג') וזדעת מורה או"ח (סימן שיד ס"א). [ומש"כ המהרש"ם שם שבתשו' גינת ורדים תאו"ח (כלל ג' סימן טז) הוכיח כן מדברי התוס' כאן דפס"ר אף דרבנן אסור. הנה הבין כן ממה שזיין היד דוד להגינת ורדים. אמנם בגו"ר שם לא הזכיר כלל מדברי התוס' כאן, וס"ל התם בפשיטות דפס"ר דרבנן מותר ע"ש].

והנה המג"א (בסימן שיד סק"ה) הביא דברי התה"ד, וחלק עליו והוכיח מכמה מקומות דאף במידי דרבנן אסור פסיק רישיה. ולפי"ד אמי שפיר דברי התוס' כאן. אמנם בתשו' חת"ס חיו"ד (סימן קמ) כתב, דעכ"פ בשאר איסורים מלבד שנת שרי פס"ר דרבנן, והבין כן בדברי המג"א שם, [ועיין במחנה"ש שם שלא הבין כן בדברי המג"א, ועיין להמהרש"ם זדעת מורה שם]. ולפי"ד החת"ס שוב יקשה מדברי התוס' כאן.

וראיתי בשאל ומשיב מהדו' תנינא ח"ב (סימן ה') שעמד שם ג"כ מדברי התוס' כאן על שיטת התה"ד דפס"ר שרי דרבנן. וכתב לחלק, דהתה"ד מיידי דוקא במלאכה שאסרו חז"ל משום דדומה קצת למלאכה דאורייתא ומיישינן שאם נחיר בזה נחיר ג"כ מלאכה דאורייתא, וזכה"ג שרי פס"ר כיון שאינו מתכוין ובעצמותו אינה מלאכה. משא"כ במלאכה שאסרו חז"ל משום דהיא בעצמה נחשב למלאכה מדרבנן, כל דהוי פס"ר אסור דהרי עושה מלאכה בעצמותו מדרבנן, ואסור כמו בדאורייתא דחז"ל עשו חיוק לדצריהם כשל חורה. וזוה יישב מכל המקומות שהקשה המג"א על התה"ד. וכן אחי שפיר דברי התוס' כאן, כיון דהוי עכ"פ חורש מדרבנן ולכן אסור אף דרבנן ע"ש. וכעין חילוק זה כתב זיד דוד בינה (לג א) ברש"י ד"ה הלכתא ע"ש. וע"ע בשאל ומשיב תליתאי ח"ג (סימן ג').

25. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת מועד קטן דף ד עמוד ב

בחוה"מ יש ספק לקולא אי מדרבנן אי בטירחא ובביאור הרמב"ם

טפחיים על שבעה מהו וכו', תיקו. פסק הרמב"ם פ"ח מיו"ט ה"ג היתה עמוקה טפחיים מעמיקה עד שבעה. והיינו דנקט בבעיא זו לקולא, וביאר המ"מ ופסק רבינו להקל לפי שהוא בשל דבריהם ולקולא פירוש דס"ל להרמב"ם דאיסור מלאכה בחוה"מ הוא מדרבנן, וא"כ בספיקו נקטינן להקל, דספק דבריהם לקולא.

והנה המחבר בשו"ע [תקל"ז ו'] נמי נקט כהרמב"ם ואם היתה עמוקה טפחיים מעמיקה עד שבעה, וביאר שם הגר"א דכן דעת הריב"א והריב"א אזיל לשיטתו דס"ל דחוה"מ הוא מדרבנן, ופסק לקולא, וכן דעת תוס' והרא"ש וסיעתו דמלאכה דחוה"מ מדרבנן, ועי' סי' תק"ל דגם לסברת הרמב"ן ניחא, והיינו דאפילו להרמב"ן דמלאכה בחוה"מ אסור מדאורייתא, מ"מ ישנן דברים שאינן אלא מדרבנן. וספיקו לקולא. וכוונת הגר"א בזה לבאר דאע"פ דמדויק בדעת ההג"ה שם בשו"ע [תקל"ז] דאיסור מלאכה בחוה"מ דאורייתא, וא"כ תקשה דזה נסתר מכאן שפסק לקולא בספיקו. וע"ז כתב הגר"א דלהרמב"ן ניחא דיש דברים שלא נאסרו אלא מדרבנן, וזה אחד מהם וספיקו לקולא...

עוד בהנ"ל ובתיקו אי אמרינן ספד"ר לקולא

והנה הר"ף נקט אמר רבי אבהו שאם היתה עמוקה טפח מעמידה על ששה טפחים. ולא הביא להקל גם בטפחיים על שבעה, ודייקו האחרונים מזה שלא הביא רק דינו של ר' אבהו ש"מ דבמקום אחר כגון טפחיים על שבעה לחומרא, ונקט בספיקו לחומרא. וכך דייקו מדברי הרא"ש שלא הביא אלא דברי ר' אבהו. ותימה דהא הרא"ש מהסוברים דמלאכה בחוה"מ אין איסורה אלא מדרבנן, ולמה נקט בספיקא לחומרא. כן הקשו האחרונים, עי' דברי דוד (להנחלת דוד). ונראה ע"פ המבואר ביש"ש (ביצה פ"א סימן מ"ג) בהא דאיתא בביצה [י"ד ב] דאין משלחין דורון כשעושהו בשורה, ותנא אין שורה פחות מג' בנ"א, בעי רב אשי תלתא גברי ותלתא מיני מאי תיקו, [ופי' הר"ן בשם רבינו אפרים דלא יעשנו ובשלשה מפני שנראה שאחד מוכר והב' לוקח והג' סרסור]. ובספק דמסיק רב אשי בתיקו, הרמב"ם והסמ"ג נקטו להקל דאינו אלא ספק דרבנן. אולם הר"ן בשם הר"ף נקט לחומרא מדלא פירשה הר"ף. וביאר היש"ש דודאי בספק היה לנו לפסוק להקל, דלא הוה אלא ספק דרבנן, אבל מאחר שרב אשי ודורו שחתמו התלמוד וכתבו עליו תיקו אלמא שהניחו בספק איסור עד שיבא אליהו. [וכ"ה ביראים סימן י"ב ובסמ"ג לאווין ק"י. ועי' עוד בזה בהגהות מרדכי פ' החולץ הובא בק"נ סוכה סי' נ"ד אות ב']. וה"נ הכא כיון שהסיקו בתיקו הרי שהשאירו הדבר שיכריע בזה אליהו, ולא רצו להכריע בו להקל, ומשו"ה נקטו הר"ף והרא"ש לחומרא.